

АКТУЕЛНА ПИТАЊА ЛЕКСИКОЛОГИЈЕ И ЛЕКСИКОГРАФИЈЕ СРПСКОГ ЈЕЗИКА

Радови са научног скупа „Актуелна питања лексикологије и лексикографије српског језика“, одржаног у Андрићграду 9. и 10. октобра 2021)

Андрићев институт
Андрићград, 2022

Владан З. ЈОВАНОВИЋ*
Институт за српски језик САНУ
Београд

811.163.41'373

ЛЕКСИЧКО ЗНАЧЕЊЕ И КОНЦЕПТ
У СРПСКОМ ЛЕКСИКОГРАФСКОМ ОПИСУ
(на примерима из лексикографске праксе)**

У раду се на основу одабраних теоријских полазишта и примера из лексикографске праксе разматра однос лексичког значења и концепта схваћеног као гледиште, становиште проистекло из колективног мишљења, културног обрасца, научне или какве стручне дисциплине којој реч припада. Циљ рада је да се на основу анализе једног броја примера који представљају јединице одређене концептуалне сфере размотри однос лексичког значења и концепта, као и могућност примене одговарајућих теоријских знања у српском лексикографском опису.

Кључне речи: лексичко значење, концепт, лексикографија, речник, српски језик

1. Лексичко значење заузима средишње место у изучавању лексикона једног језика и његовог представљања у речнику описног типа. У словенској лингвистици постоји више погледа на природу значења речи односно

vladjovanovic@hotmail.com

Овај рад је финансирало Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије према Уговору број 451-03-9/2021-14 који је склопљен с Институтом за српски језик САНУ.

приступа његовом изучавању, међу које се истичу компоненцијална анализа, теорија прототипа, концептуална анализа, примена резултата анализе вербалних асоцијација (в. Драгићевић 2007: 65–128). Када је о описној традиционалној лексикографији реч, најраспрострањенији поглед на појам лексичког значења јесте онај по којем је лексичко значење мисаони конструкт, односно смисао који се реализује помоћу одређеног скупа гласова уписаној односно изговореној форми (в. Попова–Стернин 2011: 31). Поред мисаоне или рационалне сфере човекове личности, његове психе и когниције, постоји и сфера човекових осећаја, културолошке перцепције појмова, дакле сфера изван људске менталности и „рација“. Ова друга сфера такође има свој одраз у домену употребе речи и поимања њеног лексичког садржаја. Имајући у виду две поменуте сфере језичке личности,¹ лингвисти

1 Полазећи од приступа који дају замашне резултате у анализи лексичког значења, примећујемо да поједини аутори теоријске приступе у анализи прилагођавају врстама речи и типовима лексике, те се у њиховим истраживањима ти приступи обједињују, као што је нпр. поступљено у књизи Ристић – Радић-Дугоњић (1999), у којој су психо-, социо-, етолингвистички и културолошки приступ обједињени у примени теорије језичке личности на истраживање лексичког значења на материјалу српског (и руског) језика. Један од постулата теорије језичке личности јесте тај да се „у сferi значења која су усмерена на појмове (а која одражавају и појединачна људска сазнања) издвајају значења која нису оријентисана на именовање стварности, него на исказивање односа према њој, а да се сам однос заснива на представи о вредности означеног (евалуативност)“ (Ристић – Радић-Дугоњић 1999: 12). Ради се о вредносном (аксиолошком) приступу реалијама изванјезичке стварности (Исто). Ана Вјежбицка је, рецимо, анализирала концепт ‘судбине’ у руском језику, издвојивши га као кључни концепт руске културе. На општејезичком плану посматрано, овај концепт нема еквивалента у енглеском језику нити у енглеској култури, будући да енглеско *fate* или *destiny* имају другачији смисао и не садрже кључне компоненте руског *судьба* (Вјежбицка 2011: 426).

су издвојили и образложили две компоненте лексичког значења – денотативну и конотативну, при чему је друга повезана са условима и учесницима у комуникацији, исказивањем емоционалности и експресивне оцене. У данашњој литератури поједини аутори значењу придођају и друге компоненте, као што је функционална компонента значења (тиче се особености функционисања језичке јединице у говору), која укључује стилистичке, социјалне, темпоралне, територијалне и друге типове сема (Попова–Стернин 2011: 31; 33–34). Осим поменутих компонената, у литератури се говори још о компоненти осећаја, која се реализује у човековим представама о конкретним појмовима као колективном знању и искуству носилаца националног језика. Ту компоненту значења С. Д. Кацнељсон назива емпиријском (Исто: 32). Пишући о односу значења и концепта, Попова и Стернин и су истакли да разграничење ових појмова односно термина игра значајну улогу у дефинисању и разумевању лингвистичких приступа проблему значења речи уопште. Поменути аутори дају широку дефиницију концепта, коју потом даље теоријски образлажу. Полазишта која су у овој књизи употребљена за изучавање односа лексичког значења и концепта користићемо у теоријској анализи у овом раду. Гледишта изнета у књизи показују се као добра основа за разматрање лексике с изразитом културолошком вредносном компонентом на материјалу српског језика, што је предмет интересовања нашег рада. Практични део анализе заснован је на резултатима традиционалне семасиологије карактеристичне за српску описну лексикографију.

2. Лексичко значење се, према Поповој и Стернину, мање-више одређује као значење речи које се реализује у реченици и даље у надреченичним категоријама (тексту, дискурсу и сл.), док се концепт описује у зависности од теоријског приступа и аспекта конкретног истражи-

вања.² Концепт у овом раду, примењен на лексикографију и опис лексичког садржаја, има значење гледишта, схваташа нечега, подразумевајући често и оцену вредности на основу хијерархије појмова одређене области знања, веровања, мишљења и сл. Изнеташира дефиниција концепта у лингвистици обухвата – осим значења менталне јединице утемељене на мисаоном коду човека – и енциклопедијску, стручну, научну информацију о датом предмету или појави односно схваташа, поимање појма заснованог на културолошким погледима шире друштвене заједнице.³ У питању су случајеви са којима се неретко сусрећемо у лексикографској пракси онда када се у дефиницији лексичког значења мора узети у обзир и гледиште, становиште проистекло из колективног

-
- 2 У словенској лингвистици појам 'концепт' најчешће се користи у радовима са когнитивнолингвистичким и психолингвистичким приступом (или приступима), према којем се концепт посматра као јединица менталног лексикона која одговара нашем знању о објективним датостима (уп. Кубряковаја и др. 1996; Попова–Стернин 2011: 38). У оквиру когнитивне лингвистике значење се изједначава с концептуализацијом – схваташњем појмова на основу човековог физичког, чулног, емоционалног и интелектуалног искуства о свету који га окружује. Јединице концептуалне структуре – гешталти, фрејмови, сценарији и сл. – истражују се као менталне репрезентације у домену психе. Шире одређење концепта, међутим, излази из оквира чистог когнитивизма у лингвистици, укључујући у своју структуру колективно знање и искуство носилаца националног језика (в. Попова–Стернин 2011: 44).
- 3 „Мы определяем концепт как дискретное ментальное образование ... обладающее относительно упорядоченной внутренней структурой, представляющее собой результат познавательной (когнитивной) деятельности личности и общества и несущее комплексную, энциклопедическую информацию об отражаемом предмете или явлении, об интерпретации данной информации общественным сознанием и отношении общественного сознания к данному явлению или предмету“ (Попова–Стернин 2011: 38).

нишљења, културног обрасца, научне или уопште какве стручне дисциплине којој појам припада. На сличан начин концепт је дефинисан и у ЭССЛТП (под концепт) – јединица мисаоне делатности човека, изражена лексичким и граматичким категоријама језика, која представља и мисаону јединицу националне културе. Поменути аутори разлажу појам лексичко значење и појам концепта на делове структуре, па тако у њиховом садржају налазе једну од кључних разлика међу овим појмовима: док се лексички садржај експлицира семантичким компонентама (семама), садржај концепта се експлицираично већим бројем лексичких јединица (Попова-Стерин 2011: 39).

3. Повод за бављење овом темом проистекао је из непосредне лексикографске праксе, где је уочено да постоји проблем описа лексичког значења поједињих речи које евидентно припадају одређеном систему изван језика (нпр. систему културних вредности, науке, духовности итд.), а чији опис садржаја захтева информације релевантне за концепте којима одређене речи припадају. Циљ рада је да се на основу анализе једног броја примера који представљају јединице одређене концептуалне сфере размотри однос лексичког значења и концепта, као и њихова примена у српском лексикографском опису.

3.1. Као што је познато, одређење лексичког значења представља средишњи задатак описне лексикографије, а будући да су речи у великој већини вишезначне, лексикографов задатак је да значења у речничком чланку прикаже према устројству њиховог семантичког садржаја, утврђујући ред и хијерархију у приказу појединачних семантичких реализација. Лексичко значење речи остварује се у контексту, тј. у реченици и надреченичним категоријама (тексту, дискурсу и сл.), при чему је први корак на путу одређења лексичког значења речи утврђивање њеног граматичког значења (в. Драгићевић 2007: 57).

Значење лексичке јединице лексикограф описује водећи рачуна о границама лексичког садржаја, избегавајући да у опис значења унесе садржај контекста. Примери које смо црпли за анализу узети су, пре свега, из РСАНУ и грађе за израду његових будућих томова, а у неколико примера грађа је допуњена другим изворима.

4. Границе између концепта схваћеног као гледиште, становиште проистекло из колективног мишљења, културног обрасца, представе према означеном, с једне стране, и лексичког значења, с друге стране, нису строге и увек јасно одредиве, што посебно долази до изражaja у описној лексикографији. Однос између лексичког значења и концепта у лексикографском опису зависи од поменутих компонената у структури лексичког садржаја, међу којима се налазе и оне које семантички садржај дате лексеме усмеравају на исказивање односа према датој ствари, а не (само) на њено именовање, дакле на сам однос, представу о вредности означеног. Лексикографски поступак би у тим случајевима у лексикографску дефиницију значења унео елементе концептуалне слике, тј. поглед, гледиште на евалуативност означеног у систему појмова – било оних који припадају домену националне културе било оних који припадају домену одређене струке, области, знања и сл. За ову прилику одабрали смо одређен број примера из лексикографске обраде појединих речи узете као предмет анализе постављеног проблема.

4.1. Као први случај одабрали смо лексичку јединицу чије се лексичко значење не може дефинисати одвојено од концепта чији садржај носи. То су најчешће денотативне речи, термини будући да код њих постоји директан однос између језичког знака и појма односно денотата. По својој природи они теже универзалности, јасноћи и једнозначности.

На пример, реч *агиазма* припада концепту 'водоосвећења' – литургијском чину призывања благодати

Ђожје на воду која се освећује и ова добија силу освећења, исцељења, очишћења и сл., тако да је њено лексичко значење неодвојиво од тога концепта – дакле, концепата исте сфере ‘освећења’, ‘исцељења’, ‘очишћења’. Концепт ‘водоосвећења’ као литургијски чин представља неизоставни део описа лексичког значења речи *агиазма*. Реч је забележена у РСАНУ у форми *агијазма*, уз упућивање на народну изговорну варијанту *ађијазма*, и представљена на следећи начин:

агијазма ж в. *ађијазма* (Врање, Влај. 1)

ађијазма ж (грч. *agiasma*) нар. освећена вода; вар. агијазма, ађазма, ацијазма, ацијазна. – По летурђији [на Богојављење], закрштава свештеник на сред цркве велико освештање воде, у једном повеликом суду, и ова се водица у народу зове „ађијазма“ (Врч. 3, 69). Донеси водице, ‘ођу да је пијем како ађијазму, свету водицу! (Срем. 13, 103).

Када је реч о одређењу форме писања, наведени лексикографски поступак може се објаснити нормативним приступом лексикографа, будући да се према правилима транскрипције грчко г („γ“) у речима попут *ангел*, *јевангелије* и сл. изговара на том месту као Ѣ. Наведени поступак у речнику може се довести у питање будући да се терминолошки нормативна, дакле стандардна реч из сфере цркве и религије упућује на народску изговорну варијанту, којој се у речнику даје предност.⁴ Очигледно је да се

⁴ Познато је, иначе, да се међу стандардним терминима у српском језику налазе и оне форме које нису оправдане са становишта савремене норме, али које су због широке распрострањености и дугог присуства у језику прихваћене као стандардне, терминолошке јединице, нпр. у војној терминологији узети су као стандардни термини *чаура* у значењу „метални омотач метка у коме се налази прах или сачма“ (а не *чахура*, иако је у овој форми као термин погрешно дат у РСЈ), *стројев* (стројев корак,

ради о речи која је ограничена на црквену терминолошку употребу, па заједно са речима тога статуса тежи да задржи изворну фонетску варијанту, што потврђују извори који се наводе не само у РСАНУ него и шире. Примећујемо, такође, да недостаје квалификатор цркв.(ени) којим би се експлицитно назначила припадност речи религијској сфери, односно да је у питању религијски концепт 'водоосвећења' који се исказује речју *агиазма*.

Објашњење овог појма (у форми *агиазма*) налазимо у следећем цитату из дела Николаја Велимировића, а слично одређење појма даје и *Енциклопедија православља* (Енц. правосл.):

У београдском старом граду „налази се вода (агиазма) св. Петке, која чудотворно лечи све оне болеснике који с вером у Бога и љубави према овој светитељки к њој притичу“ (Велимировић 2008: 755). (Енц. правосл.).

4.2. Следећи пример који смо издвојили за анализу јесте глагол *превенчавати* односно именичка изведеница *превенчавање*. У питању су речи које се односе на именовање одређеног чина, тј. обреда. Концептуална слика, тј. представа „(поновног) венчања“ исказана је у глаголској и именичкој лексеми. Међутим, реализација глагола *превенчавати* на основу приложених примера (укључујући и именичку изведенницу) показује да се уз представу, концепт „(поновног) венчања“ у примерима реализује и концепт 'брачне заједнице, брака', који се, из угla цркве, остварује у чину молитве за брачнике. Концепт поновног венчања реализован је у лаичкој народној представи конкретног чина односно обреда. Имајући у виду два поменута (и супротстављена) концепта – један

а не стројни корак), *бојев* (бојева муниција, а не бојна муниција) итд.

изражен у формалној структури, а други у прагматичкој реализацији – представићемо на основу примера из грађе за Речник САНУ један од могућих начина лексикографског описа поменутих речи:

превенчавање с 1. гл. им. од *превенчавати*. – Превенчавања је вршио [поп Дујо] и кад млади нису имали деце, или кад би међу њима ... наступила хладноћа и одвратност (Бож. Г. 7, 138).

превенчавати, -венчавам (-авају) несвр. цркв. поновно се молити за брачнике с вером да се међу њих врати осећање љубави, разумевања и сл. или ради испуњења њихове жеље за породом (о свештенику). – Ожене богатији домаћини какво још право дете неком декном од двадесет и пет година, која после ... изјави ... да је „код мужа без мужа...“ ... Дај Поп-Дуја да превенчава! Шта је он тад радио ... и данас је тајна, само се зна да је при окретању око совре ... младенце водио на лево уместо на десно (Бож. Г. 7, 138). В. и пример под превенчавање.

На основу датих примера из грађе и провере значења овог глагола у другим стручним изворима (нпр. у Енц. правосл. овај појам није забележен) закључујемо да се ради о народној речи којом се именује црквени чин, односно радња тога чина, који се у народној колективној свести повезује са чином венчања. Начин на који смо лексикографски описали значење лексеме *превечавати* утемељено је у концепту ‘свете тајне брака’, односно гледишта цркве на ту свету тајну, а не на основу лаичког доживљаја овог појма у свести говорника српског језика. Полазећи од овог става, лексичко значење нисмо описали путем творбене парофразе, што је уобичајен поступак у лексикографији („поновно венчати некога“), већ смо у обзир узели концепт брака и његовог схватања од стране онога који конкретан чин изводи, а то је у овом

случају свештеник као представник цркве. Због тога смо у предложену дефиницију унели концепт молитве, а не концепт венчања, без обзира на то што на њега упућује реч у основи глаголске односно именичке изведенице.

4.3. Као следећи случај издвојили смо речи код којих се лексичко значење у примарној реализацији може описати и као неутрално, али и као специфично значење номината одређеног концепта.

На пример, лексема *нада* у српском језику припада општеупотребном лексичком слоју у основном значењу „вера да ће се догодити, испунити оно што се очекује, жели, прижељкује“, али, истовремено, у концептосфери ‘хришћанске врлине’ она има и концептуални смисао који се, према православном хришћанству, односи на врлину у групи највишег ранга трију врлина – вере, наде и љубави (Велимировић 2003а: 68).

Разни историјски топоними који се везују за велике догађаје из српске прошлости представљају концепте српске културе. На пример, *Врачар* поред основног значења „назив једног дела Београда: западни ~, источни ~“ (РСАНУ) садржи и компоненту страдања и духовног узношења српског народа јер су на том месту по наређењу турског војсковође Синан-паше спаљене мошти Светог Саве 1594. године. – Браћо и господо српска, управимо данас сви свој духовни поглед на Врачар, на оно славно пепелиште светога Саве (Велимировић 2003б: 86).

Реч *Косово* нема само значење простора, територије, што је у Речнику САНУ дато као прво: „социјалистичка аутономна покрајина у саставу СР Србије“, већ и значење чувене битке која се одиграла на том пољу 1389. године, а често и као симбол страдања српског народа за истину и правду: Народ се одржао и све издржао, благодарећи Косову и цркви. Црква му је била тумач Косова, а Косово тумач свега што се догодило пре и после пропasti земаљског царства српског (Велимировић 2003б: 71).

4.4. На следећем примеру из обраде Речника САНУ показаћемо како се преплићу лексичко значење и концепт на плану творбе речи, тј. у основној речи и твореницама. Обрађујући именицу *поњава* у Речнику САНУ, сусрели смо се с дилемом везаном за одређење основног или првог значења, а потом и осталих значења. Осим грађе којом смо располагали, као и увида у обраду речи у Речнику МС, који је, као што зnamо, писан на знатно мањој грађи него Речник САНУ, спровели смо и анкету међу сарадницима Института за српски језик САНУ са питањем које је за њих прво значење именице *поњава*. Занимљиво је да је од 25-оро анкетираних, чак двадесетори њих одговорило да им је прво значење „простирач, простирка (на поду)“, док је петоро сарадника одговорило да је прво значење речи „покривач за спавање“. Грађа, међутим, у највећем броју примера убедљиво потврђује значење које се односи на „покривач“, а не на „простирку“, како је већи број анкетираних одговорио. Из историјске перспективе посматрано, значење грубог покривача за спавање јесте примарно значење именице *поњава* јер се заиста испрва поњава само за ту намену користила, док је касније – услед промене у уређењу стамбеног простора – добила и друге намене. Поменуту чињеницу смо уважили при састављању лексикографског описа лексеме *поњава*. Други разлог који је утицао на семантичко уобличење лексикографског члánка јесу значења изразâ у којима је семантичка компонента 'покривач' присутна у готово свим изразима (фразеолозима, изрекама, загонеткама). У наставку износимо једно од могућих начина лексикографске обраде лексеме *поњава* на основу материјала из грађе за РСАНУ:

поњава ж (ген. мн. поњава) 1. а. *грубо ткан покривач за спавање, губер.* – А шта велиш, а заиста би га у поњаву, ја л' на лесу, однели у његово село! (Срем., 4, 83). Настављао

је старчев гњев млађи гологлав сељак са девојчицом у нарочју, која је била увијена у поњаву (Бос. Д. 1, 152). Свукли смо се и за пет минута морали смо већ бити под поњавом (Бук. 1, 19). Ми се више поњавама не покривамо но јорганима (Вујич. М. 1). Покривач од вуне зове се бивац или ћебе, а од конопље поњава, а од крпа крпара (Црни Луг, Босанско Грахово, Билб. 2). Покривали смо се поњавама, није било декица ни јоргана (Ђупић Д. И Ж.). **6. дугачак и широк четвртаст комад платна који служи да се њиме прекрије кревет испод покривача, плахта, чаршав.** – Спусте болесника свега увијена у „црге“ (черге, поњаве) (Трој. 1, 50). Добро се лежи ... под дебелим покривачем од вате и на чистој бијелој поњави (Батуш. 1, 76). **в. мн. постельно рубље, постельина.** Да ми није било попа Пере и других паметних људи, ја не бих умео сести као човек, нити бих знао лећи у чисте поњаве (Весел. 10, 172). Све креветске ствари зову се у Поцерини поњаве. – „Иди изнеси поњаве напоље, да се проветре.“ (Моск. 8). Све у чем се спава, најобичније зову поњаве, черге, простирика (Заплање, Петровић В. К., ЗНЖ 5, 89). Вратио се [Врева] у собу и увукao се у поњаве (Ненад. Д. 2, 44). **г. тканина која служи за прекривање нечега (обично пода), простирач, простирика.** – Поњава је свака простирика у соби, па ма то биле и асуре, ћилими итд. А не само крпе (Босна, Борј.). Под [је] застрвен чистим, опраним поњавама (Уск. 2, 320); **2. покр. платно за покривање садевеног сена** (*Миј. Ј. 1, 167).

У саставу вишечланих јединица (изрази, изреке, народна загонетка) именица поњава као компонента у свим примерима носи примарно значење „покривач“, што показују следећи примери:

ићи к' о кроз поњаву (натегачу) одвијати се уз потешкоћe, уз много препрека. – Пољубили, дабоме. Ал' наравно ... ишло је к' о кроз поњаву ил' натегачу, што се каже (Срем. 11, 266); **не бих га (је) пољубила (пољубио) ни кроз девет поњава** каже се онда када се жели истаћи телесна,

физичка одбојност према одређеној особи супротног пола (НПосл Вук); прометати се к' о хоџа кроз поњаву каже се за онога који се у свему добро снађе. – У Николе веле десет партиских карти од различитих партија ... Промеће се човјек ко хоџа кроз поњаву (Шуб. 3, 77); (НПосл Вук, 330),

као и у народној загонеци: Једна поњава покри по света, а не може брата до себе? снег (пошто воду не може да покрије) (НЗаг, Вила, 1866, 835).

Издвојено примарно значење лексеме *поњава* сачувано је и у садржају твореница мотивисаних овом име-ницом:

поњавар, -ара м покр. 1. шаљ. а. мушкарац у првој години брака који спава са женом под истом поњавом, у истој постели. – Колико у вашем шору има поњавара? (Срем, Прерадовић Д., ЛМС 184, 99). Кад ја тамо, ал' ја видим да су се сложили и момци и поњавари да нас туку (И.). (РЈА; Скок 8). 6. подр. леничина, нерадник, готован (Банија, Грч. М.). 2. нераспр. онај који је у каквој вези, додиру и сл. с поњавом. – Метнуше Санча на средину поњаве, па га почеше бацати у вис ... Крчмар хтеде да добро замандали врата ... али то не дадоше поњавари (Поп. Ђ. 5, 152);

поњавача ж подр. женска особа која спава у поњавама (*a* не под јорганом); исп. поњавуша (Вук, Рј.; И-Б 2; Р-К 2; Р. МС);

поњавуша ж подр. женска особа која спава у поњавама, која је без иметка, мираза и сл. – Није цура поњавуша, | Већ је цура јоргануша, | Па што је иматна, | Још је и ваљатна. | Вредница је (Кош. 12, 52).

Занимљиво је да изведените које се односе на женску особу – *поњавача* и *поњавуша* – реализују експресивна значења, при чему су и саме изведените експре-

сивно мотивисане. Оне припадају концептуалном пољу 'иметка, материјалних добара и сл.', што потврђују премери који уз њих стоје. Стога је неопходно да се у лексикографски опис њиховог значења узме у обзир вредносна компонента која се односи на поменути концепт. Није довољно извести значење само на основу творбене парафразе („женска особа која спава у појавама“), већ навести и значење проистекло из концептуалне слике („женска особа без иметка, мираза и сл.“).

5. Спроведена анализа односа између лексичког значења и концепта односно њиховог представљања у речнику савременог српског језика описног типа, показала је да се у српској лексикографији могу издвојити значења која нису оријентисана на именовање стварности, него на исказивање односа према њој, а да се сам однос заснива на представи о вредности означеног. Однос између описа лексичког значења и концептуалне слике света у лексикографији зависи од структуре базних елемената у садржају конкретне лексеме, тј. од елемената који усмеравају испољавање односа према датој ствари, представе о вредности означеног, а не (само) њено именовање. Лексикографски поступак у тим случајевима подразумева да се у лексикографску дефиницију значења унесу елементи концептуалне слике света, тј. вредносни поглед, гледиште на означено у систему појмова – било да су део система националне културе било да припадају специјалном систему знања, терминологији и сл. Од неколико чиниоца зависи да ли ће се и у којој мери при лексикографском опису наћи концептуална компонента значења: 1) од концепције речника (очекивано је да ће се у тематски оријентисаном речнику више пажње обраћати на концепте него у речницима општег типа), 2) лексикографовог опредељења да у лексикографски опис унесе осим лексичког значења и садржај концепта као његове надградње, као и од 3) корпуса, тј. конкрет-

них примера из грађе којима се на плану контекстуалне реализације показује утемељеност концептуалне слике, представе, гледишта у систему знања и појмова.

ЛИТЕРАТУРА

- Велимировић 2003а: Н. Велимировић, *Вера светих*, Ваљево: Глас цркве.
- Велимировић 2003б: Н. Велимировић, *Ниче и Достојевски*, Ваљево: Глас цркве.
- Велимировић 2003в: Н. Велимировић, *Беседе*, Ваљево: Глас цркве.
- Вежбицка 2011: А. Вежбицкая, *Семантические универсалии и базисные концепты*, Москва: Языки славянских культур.
- Драгићевић 2007: Р. Драгићевић, *Лексикологија српског језика*. Београд: Завод за уџбенике.
- Енц. правосл.: *Енциклопедија православља I-III* (штампано с благословом Његове Светости Патријарха српског господина Павла) / Димитрије М. Калезић (гл. ур.). Савремена администрација, Београд, 2002.
- Кубрякова и др. 1996: Кубрякова, Е. С. и др. *Краткий словарь когнитивной лингвистики*. Москва, 1996.
- Попова–Стернин 2011: З. Д. Попова, И. А. Стернин, *Лексическая система языка. Внутренняя организация, категориальный аппарат и приемы описания*. Москва: Либроком.
- Ристић – Радић-Дугоњић (1999): С. Ристић, М. Радић-Дугоњић, *Реч. Смисао. Сазнање*, Београд: Филолошки факултет Универзитета у Београду.
- РМС: *Речник српскохрватскога књижевног језика*, I–III. Нови Сад – Загреб: Матица српска – Матица хрватска, 1967–1969; IV–VI. Нови Сад: Матица

српска, 1969–1976.

РСАНУ: *Речник српскохрватскога књижевног и народног језика*, I–. Београд: САНУ, 1959–.

РСЈ: *Речник српскога језика*. Нови Сад: Матица српска, 2007.

ЭССЛТП: А. Н. Тихонов и др. (ред.), *Энциклопедический словарь -справочник лингвистических терминов и понятий*, Москва: Флинта – наука, 2008.

Владан З. Јованович

ЛЕКСИЧЕСКОЕ ЗНАЧЕНИЕ
И КОНЦЕПТ В СЕРБСКОМ
ЛЕКСИКОГРАФИЧЕСКОМ ОПИСАНИИ
(на примерах из лексикографической обработки)

Резюме

На основе выбранных теоретических исходных положений и примеров из лексикографической практики, в статье обсуждается связь между лексическим значением и концептом, понимаемым как точка зрения, позиция, вытекающая из коллективного мышления, культурного образца, научной или любой профессиональной дисциплины, к которой принадлежит слово. Целью данной статьи является рассмотрение соотношения между лексическим значением и концептом, а также возможность применения соответствующих теоретических знаний в сербском лексикографическом описании на основе анализа ряда примеров, представляющих единицы определенной понятийной сферы. Анализ соотношения между лексическим значением и концептом, т. е. их представление в словаре современного сербского языка описательного типа, показал, что в сербской лексикографии можно выделить значения, ориентированные не на наименование действительности, а на

выражение отношения к ней. От нескольких факторов зависит, будет ли и в какой мере понятийная составляющая значения встречаться в лексикографическом описании: 1) от типа словаря (предполагается, что в тематически ориентированном словаре понятиям будет уделено больше внимания, чем вообще словари), 2) от определения лексикографа, хочет ли он включить в лексикографическое описание, помимо лексического значения, содержание концепта, а также от 3) корпуса, т.е. конкретных примеров из материала, которые в плане контекстуальной реализации показывают основу концептуального образа, представления, точки зрения в системе знаний и понятий.

Ключевые слова: лексическое значение, концепт, лексикография, словарь, сербский язык.